

доступу: <http://knyhobachennia.com/?category=1&article=81>. – Загол. з екрану.

5. Історія з британським журналом / Лариса Чагровська. – К. : Жіночий любовний роман, 2008. – 136 с.

6. Любовь и «Радуга» (Беседа с директором издательства Н. С. Литвицея) // Иностранная литература. – 1997. – № 7 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/inostran/1997/7/lov.html>. – Загол. с экрана.

7. Максимова Т. Женские романы и журналы на фоне постмодернистского пейзажа, или «каждая маленькая девочка мечтает о большой любви» / Татьяна Максимова // Потолок пола: Сб. науч. и публицист. Статей / Новосиб. гос. ун-т, Ресурсн. Центр гуманит. образования; Под ред. Т. В. Барчуновой. – Новосибирск, 1998. – С. 91-128.

8. Паризьке кохання / Лариса Чагровська, Наталя Шевченко. – К. : Жіночий любовний роман, 2008. – 176 с.

9. Троянди в супермаркет / Лариса Чагровська. – К. : Жіночий любовний роман, 2008. – 136 с.

10. Чагровська Л., Смотрич Н. Афера на віллі / Лариса Чагровська, Наталка Смотрич. – К. : Жіночий любовний роман, 2008. – 192 с.

11. Чагровська Л., Шніцар Х. Багаті і бідні / Лариса Чагровська, Христина Шніцар. – К. : Жіночий любовний роман, 2008. – 176 с.

12. Cawelti, John G. Adventure, Mystery, and Romance. Formula Stories as Art and Popular Culture. – University of Chicago Press, 1976. – 344 p.

Юлія ГАЛАН

РОЗПОВІДНА СТРУКТУРА «НАРОДНИХ ОПОВІДАнь» МАРКА ВОВЧКА

У статті проаналізовано розповідну структуру «Народних оповідань» Марка Вовчка з позиції «Морфології (чарівної) казки» В.Проппа.

Ключові слова: розповідна структура, казка, В.Пропп, Марко Вовчок.

Article is devoted to the analysis of narrative structure of “Folk stories” by Marko Vovchok from the point of view of “Morphology of folktale” by V.Propp.

Keywords: narrative story structure, fairy tale, V. Propp, Marko Vovchok.

В статье проанализирована повествовательная структура «Народных рассказов» Марко Вовчок с позиции «Морфологии (волшебной) сказки» В. Проппа.

Ключевые слова: повествовательная структура, сказка, В. Пропп, Марко Вовчок.

В одній із передмов до творів Марка Вовчка Іван Андрусак назвав неоднозначну письменницю найзагадковішим українським класиком XIX століття. Причому загадка жінки і загадка творчості настільки міцно вплелися в ній в одну таємницю, що в цю неподільність майже неможливо повірити. І все ж, у класиці світового письменства Марко Вовчок залишається авторкою «Народних оповідань», чий стиль та мову можна упізнати із півслова [1].

Справді, «Народні оповідання» Марка Вовчка позначені особливою манерою розповіді, яку російські формалісти називали б «сказовою», однак дослідницька програма «Народних оповідань» зазвичай розгорталася в тематичній та ідейній площинах і практично не включала студій, що пролягали б у домені форми. І наукові, і навчальні матеріали, присвячені відомій збірці Марка Вовчка, не шкодують місця для опису соціального буття народу, життя сільських трудівників – кріпаків. Дослідники зазвичай погоджуються з тим, що ці твори змальовують «кріпацьку долю, цілу картину кріпацького бідуння» [1, ст. 313]. Приміром, Сергій Єфремов зазначає, що усі ці оповідання визначаються «тоном широкого смутку над людською долею та гуманного співчуття до кріпацького бідуння» [1, ст. 313].

Мета цієї статті – повернути увагу до формальних аспектів славетної збірки, проаналізувавши наративну структуру «Народних оповідань». Ідея цієї праці бере початок у напрацюваннях відомого російського фольклориста, предтечі структурної наратології, Володимира Проппа, викладених у епохальній праці «Морфологія (чарівної) казки». Це

дослідження російського ученого стало методологічним підґрунтям для нашого аналізу.

Адже кожен, хто досліджував «Народні оповідання», поза сумнівом, звернув увагу на їх близькість до українських народних казок. Зокрема ця близькість проявляється у їх формульності, тобто високому ступені формалізованості. Ця особливість збірки Марка Вовчка і дає нам підстави застосувати напрацювання у галузі формалізму до аналізу українського літературного матеріалу.

Наголосимо на тому, що в українському літературознавстві подібних спроб не було, у чому полягає новизна нашого аналізу. Як і Володимир Пропп ми проведемо міжсюжетне порівняння «Народних оповідань», виділяючи їх складові елементи.

Розглянемо наступні ситуації, представлені у фрагментах творів Марка Вовчка:

1. «Аж ось послав і мені Господь до пари і до любові... Мій жених був хорошиий такий, Господи! Чорнявий, ставний... Так-то я вже його сподобала...Боже мій милий! Як-то жили ми любенько!» («Сестра»)

2. «Жив у нас у селі козак Хмара; багатир був! Що було в його поля, худоби, що всякого добра! Не дав йому Господь діточок купочки, уродилася дівчинка одна одним, як сонечко в небі. Випестили її, викохали... Жила в батька-матері не знаючи горя, ані лиха...» («Козачка»)

3. «Старий Якименко оженив сина та таку собі невісточку взяв, що й не сказати! Білолиця, гарна й весела, а прудка, наче зайчик... живуть щасливо, любенько; аж ось послав їм Господь дівчинку. Так-то вже кохає та пестить Горпина свою первичку...» («Горпина»)

В усіх наведених фрагментах представлено певну початкову ситуацію, що є, як можна зауважити, морфологічно однотипною. Початкові події кожного з оповідань сприймаються і наратором, і персонажами як позитивні. Відразу ж зауважимо, що в морфологічній структурі оповідань є елементи двох типів, а саме: змінні – типи персонажів, та постійні – функції, які виконують персонажі в процесі розвитку подій. Під функцією ми, слідом за В.Проппом, розуміємо дію персонажа з точки зору її значимості для розвитку дії. Так, із наведених прикладів ми можемо виділити наступне: персонажі є різного типу – в одному випадку це вільна жінка («Сестра»), в оповіданні «Козачка» - це жінка козацького роду, а Горпина з однойменного оповідання – кріпачка. Проте у цих трьох випадках їх функції збігаються – кожна з них «любенько» розпочинає своє життя.

Отже, першим структурним елементом оповіді є ситуація «щасливого існування» дійових осіб. Звичайно ж у цьому випадку є різні варіації так званого доброго життя: в одних воно пов'язане із народженням дитини, в інших з одруженням, або ж із радостями молодого життя:

«А в мого брата була дівчина, Боже мій милий, яка дівчина! Вона, було, весь двір веселить собою, як зорею. Таке ж то молоде і щасливе! Ніякого лиха не знає і не відає...» («Одарка»)

Другий структурний елемент оповіді є кульмінаційним моментом. Він пов'язаний з певною подією у житті головного героя, яка у результаті буде визначальною для подальшого розвитку історії. Цей елемент є спільним для оповідань цього циклу, проте у кожному з них він має власний характер:

1. «У мене й серце похолонуло. Звікувала хоч і не в розкоші, та все-таки між родом, у своїй хаті; а то оддають до чужих людей, у чужу сторону...» («Одарка»)

2. «Тільки Горпина трохи веселенька, тішиться малою донечкою... Та не минуло й її лиха година! Занедужала дитинка, кричить, плаче...» («Горпина»)

3. «І такі веселі були, щасливі! Любо було глянути... Отже не думали не гадали – накинлося лихо: побачив Оксану наш пан та й ув'язався за бідною дівчиною...» («Отець Андрій»)

4. «Бідну дівчину наче блискавка опалила; сама не своя.

а. Мамо моя! – плаче. – Не губить мене, молододі, не топить за Гурчем. Лучче мені вмерти, як за ним бути!

Не слухає Івга дочки, присилувала. Повінчали, одбули весілля...»

(«Данило Гурч»)

• «Коли тут – лихо мені тяжке – рознедужався Павло мій. Кидалася я й до знахарів, і до лікарів – ніхто нічого не вradi! Смерти, кажуть, не одперти...помер Павло...» («Сестра»)

На цьому етапі структури виникає, так званий, момент порушення «щасливого існування», який пов'язаний із втручанням сторонніх осіб у хід розвитку історії. Загалом це

«порушення» характеризується появою ще одного персонажа, який своїми діями або вчинками втручається у хід історії та змінює її емоційне забарвлення у негативну сторону. Із наведених прикладів ми можемо виділити основні дії, які порушують хід історії: це одруження, відсилка у чужі землі, горе із рідними, хвороба, негативні вчинки зі сторони інших персонажів.

І, звичайно ж, кінцевою ланкою структури оповідань є їх фінал, завершальна ситуація. І, мабуть, найважчим моментом є саме завершення оповіді, адже в більшості випадків воно є трагічним: люди або вмирають (чи то з панської «доброї руки» чи із «доброї долі»), або живуть таким чином, що вже й несила жити:

- «Ото так в неділю я її одвідала, а в четвер почули ми, **що вмерла**. Побігла я туди: вона вже на столі. Свічечка горить, а нікого нема. І така ж вона хороша лежала, як ангелятко Боже!» («Одарка»)

- **«Загубив жінку Данило, та й сам пропав ... самохіттю чи так уже Господь його покарав. Найшли обох рибалки вранці...»** («Данило Гурч»)

- «Хорувала вона тяжко тижднів із три. Якось Господь помилував, вернув здоров'я, та **розум не вернувся! Така вона стала, якась не при умі**. Цілісінський день вона ходить мовчки та городній мак ізбирає; а спитати нащо? «А се, - каже, - для моєї дитинки...» («Горпина»)

- «Служу таки в тих самих панів. Іще два місяці мені до року осталося. Важко, Боже, як ледачому годити! **Та вже найнялась, як продалась**, - треба служити!» («Сестра»)

- «Уранці гомін та **привога по двору. Тетянка плаче**, старий Гримач без шапки ходить, розхристаний, та все питає:

- Де моя Катря? Де моя дитина люба?

Кинулися до води – тільки вінок маковий плаває, кружиться...»

(«Максим Гримач»)

Отже, у розповідній структурі «Народних оповідань» можна виділити наступні три елементи: початкова ситуація, яка пов'язана із «щасливим існуванням» персонажів, другий елемент – це, так би мовити, порушення цього «щасливого існування», та третій – є кінцевою ситуацією. Загалом можна помітити наступне, що варіанти характеру розвитку подій є різними, проте та структурованість, з якою ці події розвиваються, простежується від оповідання до оповідання. Простежимо ці структурні елементи в цілості:

1. **Структура оповідання «Сестра»:** добре життя до смерті чоловіка – його смерть – життя з братом – наймицьке існування;

2. **Оповідання «Козачка»:** добре життя до смерті батьків – одруження з кріпаком – життя кріпачкою – смерть наодинці;

3. **Оповідання «Одарка»:** веселе життя дівчини – переїзд до іншого пана – важка кріпачка служба – смерть дівчини;

4. **Оповідання «Горпина»:** щасливе життя і народження доньки – хвороба дитини – смерть немовляти – божевілля жінки.

Із наведеного стислого структурного аналізу ми можемо побачити, що більшість проаналізованих оповідань морфологічно подібні. У них наявні три основні елементи, які слідує один за одним у розповідній структурі, та які визначають їх схожість між собою.

Проте ще одним важливим моментом у морфологічній структурі «Народних оповідань» є ролі персонажів, тобто ті функції, які вони виконують у процесі розвитку історії. Так у кожному оповіданні є протагоніст – головний персонаж. У цьому випадку нас не цікавить хто це, а що саме з ними відбувається, які їх ролі у структурі. Проаналізувавши оповідання ми можемо сказати, що з протагоністом пов'язане таке коло дій, як момент «щасливого існування», момент його порушення та кінцевий елемент. Тобто функціональне значення протагоніста виявляється у всіх трьох складових елементах структури «Народних оповідань». Тому можна зробити висновок, що саме протагоніст є тим персонажем, навколо якого структурується розповідь та по відношенню до якого відбувається реалізація функцій інших персонажів.

Другим персонажем є, так званий, антагоніст. Його роль найбільш помітна на другому етапі структури – етапі порушення «щасливого існування» протагоніста. Тобто функція «порушення» належить саме антагоністові. Цей момент «порушення» певної початкової ситуації пов'язаний з різними вчинками чи діями антагоніста. Розглянемо їх детальніше:

1. «А пані не дає нічого, та ще й **гнівається**. «Ти, - каже, - повинна своє мати: ти... а в мене і без вас багато розходу...» («Козачка»)

2. «Загадали мені прости, а Одарці **гаптувати**. Пані часом і добра, тільки **налає**, якщо там негарно, а часом як розходиться, то, мов воду з лотоків, нічим не впиниш. **Тоді всім лихо!**» («Одарка»)

3. «Далі і за Горпиною прийшли:

4. Чому не йдеш?

5. В мене дитина нездужає, - каже вона, плачучи.

6. Панові треба робити, а про твою дитину **байдуже**» («Горпина»).

7. «Тільки братова багацько **гордувала**. Все ж я годила як малій дитині, та ні, не вгодила. Там чи купити що, чи продати, - зроду-віку **не послухає**; хоч шкода з того видима буде; вона свого докаже...» («Сестра»)

8. «Вона з першої години мене **не любила**. Запаски мої найкращії шовкові попсувала, що возьму – вони в руках тліють... Чогось мені в скриню напорошила і золоті очіпки мої потемніли, і пояси червоні полиняли... вона все моє **добро переводить!**» («Свекруха»)

Нарешті третім типом структурно важливих персонажів є так звані «добрі люди», які завжди прийдуть на допомогу, підтримають або порадять щось. Їх поява виникає після порушення «щасливого життя» протагоніста і їх функції спрямовані на покращення життя протагоніста:

«Олеся стоїть у старій свитині, діточки її стомили ніженьки... Нема в їх ні забавок, ані іграшок дитячих, нема й одєжини про святій празник! Такі-то думки взяли Олеся; а до неї підійде то Ганна, то Мотря, то Явдоха; і **говорять до неї привітно**, і про діток розпитують; та бублика їм дає, друга – маківничка...» («Козачка»)

« - Увійди та одпочинь, дитино, - промовив хтось тихо й поважно. Звела очі аж проти мене на липовій лавці старий, старий дід сидить.... Як почула я такі **слова ласкаві**, аж за серце мене вхопило. Сльози ринули мені з очей, а він простяг руку та поблагословив мене...» («Сестра»)

Загалом можна сказати, що у структурі «Народних оповідань» Марка Вовчка яскраво виділяються три структурних елементи, на основі яких розвивається хід розповіді. Структурованість аналізованих творів простежується майже у всіх оповіданнях, що робить їх оригінальними серед творів інших письменників цього жанру. На нашу думку, письменниця обрала дуже вдалу структуру, на основу якої можуть бути нанизані й інші елементи, що у свою чергу створює багатоманітність тем та сюжетів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовчок, Марко. Оповідання [Для серед. та ст. шк. віку]/ Упорядкув. текстів, передмов, додатки І. Андрусяк. – К.: Школа, 2007. – 336 с.

2. Історія української літератури XIX століття [Текст] : підруч. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. : У 2 кн. Кн. 1 / М.Г. Жулинський, М.П. Бондар, О.І. Гончар, Б.А. Деркач, Ю.О. Івакін, Л.З. Лімборський, Л.З. Мороз, Є.К. Нахлік, В.Л. Смілянська, П.М. Федченко, М.Т. Яценко ; за ред. М. Г. Жулинського. – К. : Либідь, 2005. – 656 с.

3. Пропп В. Я. Морфология волшебной сказки. Исторические корни волшебной сказки. Комментарии Е. М. Мелетинского, А. В. Рафаевой. – Издательство «Лабиринт», М., 1998. – 512 с.

Ірина КОХАНСЬКА

РОМАН ЕНН ТАЙЛЕР «DIGGING TO AMERICA»: ПРОБЛЕМАТИКА ТА НАРАТИВНА СПЕЦИФІКА

Стаття досліджує проблематику та наративну специфіку роману Енн Тайлер «У пошуках Америки». Доведено, що шляхом відмови від всезнаючого наратора, експериментування з моделями точки зору, введення ретроспективних елементів, досягається ефекту поліфонічності. Полівимірність роману інтенсифікується розмаїттям порушених проблем: усиновлення, зіткнення різних світоглядних/культурних концепцій, адаптація іммігрантів, самоідентифікація та інших.